

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА КОСМІЧНІ ОБ'ЄКТИ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Точілов В.О.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті автор розглядає теоретичні та практичні аспекти права власності на космічні об'єкти. Висвітлює проблему практичної дії міжнародно-правового принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл. Автор аналізує положення міжнародно-правових норм, що стосуються даного питання і визначає причини виникнення цієї проблеми. Розглядає конкретні приклади прогалин у міжнародному праві та пропонує шляхи їх усунення.

Ключові слова: космічні об'єкти, непривласнення Місяця та інших небесних тіл, свобода дослідження та використання космічного простору, Договір про космос, «Місячне Посольство», найменування зірок, Міжнародний астрономічний союз.

Постановка проблеми. Очевидним є факт того, що науковий та технічний прогрес не стоїть на місці – людина поступово освоює космічний простір. Цей процес почався відносно давно, з часів виводу на орбіту Землі перших космічних апаратів, але останні новини, тенденції розвитку та прогнози щодо цієї області дають достатньо підстав вважати, що людство у найближчі роки зможе освоїти не тільки навколоземну орбіту, а й інші космічні тіла, зокрема Марс та Місяць.

Крім того, очевидним є також факт того, що дані об'єкти представляють собою певну цінність, як економічну (потенційно), так і культурну. Тому виникають закономірні питання: який статус мають небесні тіла? Чи можуть вони бути об'єктом права власності?

Існує достатня кількість міжнародних документів, що регулюють відносини щодо космічного простору і космічної діяльності, але «головним» серед них вважається так званий Договір про космос (офіційна назва: Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла) від 27 січня 1967 року. Державами-учасницями через даний договір проголошено космічний простір, а саме Місяць і інші космічні тіла, надбанням всього людства, визнано його демілітаризованою зоною, а також таким, що не підлягає національному присвоєнню у будь-який спосіб [1]. Тобто міжнародне право відносить космічний простір до категорії «міжнародних територій», на яку суверенітет держав не поширюється.

Тому, виходячи зі змісту даного міжнародного договору можна зробити висновок, що ні Місяць, ні будь-які інші космічні тіла ніким не можуть бути присвоєні. У науковій літературі це положення має назву принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл.

Але на практиці виникла ситуація, коли внаслідок недостатньо чітко визначених положень міжнародного права, зокрема Договору про космос, виникли прогалини у праві, якими активно користуються певні особи, фактично, привласнюючи собі надбання людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, що досліджували дане питання можна назвати таких: Н. Р. Малишева, М. Р. Юзбашян, Д. В. Огородов, І. М. Глебов, С. Горов,

В. В. Семеняка, А. А. Рубанов. Наведені дослідники визначили суть проблеми і запропонували певні можливі варіанти її вирішення. Але, не зважаючи на це, проблема права власності на космічні тіла є все ж таки, на мою думку, не достатньо висвітлена науковцями, як вітчизняними, так і зарубіжними. Даний тезис засновується на тому, що практичного використання запропонованих вирішень не відбулося. Проблема залишається актуальною, і тому є необхідним подальше висвітлення цього питання, шляхом його дослідження у наукових працях, а також доведення суті проблеми до якомога більшого числа осіб, оскільки досліджувана проблема має не тільки теоретичний, а й практичний аспект.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як вже зазначалося, фактичного вирішення даної проблеми не було. Тому важливим є кожне дослідження на дану тематику.

Окрім того, дослідження права власності на космічні об'єкти більшою мірою стосується таких космічних тіл, як Місяць, Марс та інші планети. Але, на мою думку, важливими є також питання таких тіл, як зірки, зокрема ті, що стосується права на їх найменування. Хоча і, порівняно з іншими тілами, практичної цінності зірки мають менше, врегулювання їх статусу має таке ж важливе значення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є подальше висвітлення проблеми статусу космічних тіл у аспекті права власності на них, а також пропонування можливих шляхів вирішення пов'язаних з цим проблем у міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, на космічний простір та космічні об'єкти не поширюється суверенітет жодної з держав. Така позиція міжнародного співтовариства є, на мою думку, цілком розумною та необхідною за нинішніх обставин. На даному рівні технологічного, економічного, політичного, соціального розвитку людства космічний простір є, перш за все, об'єктом науково-дослідницької діяльності, що здійснюється спільно усіма державами. Така діяльність провадиться у відповідності до норм міжнародного права задля підтримання міжнародного миру і безпеки, а також для розвитку міжнародного співробітництва і взаєморозуміння. На сьогодні, цілком можливо, зарано говорити про право власності на космічні тіла, їх територію

або їх ресурси держав, юридичних та фізичних осіб (зважаючи на відсутність підстав вважати, що на даному етапі технічного і технологічного розвитку у «далекому космосі» можлива яка-небудь діяльність окрім науково-дослідницької, а також у невеликих масштабах – промислової).

Але також я вважаю, що така позиція має бути вдосконалена. І хоча право, у тому числі і міжнародне, повинно відповідати умовам навколишнього світу, я вважаю досить доцільним поновити та покращити міжнародне космічне право, шляхом прийняття нових нормативних актів у цій сфері. Це дозволить, по-перше, попередньо регламентувати відносини, які з великою імовірністю виникнуть у відносно найближчий час, а по-друге, усунути правові прогалини, які існують вже сьогодні.

Яскравим прикладом прогалини у міжнародному космічному праві є таке явище, як купівля-продаж земельних ділянок на Місяці та інших небесних тілах. Найвідомішим продавцем таких ділянок є компанія з США «The Lunar Embassy», заснована Деннісом Хоупом, що у 1980 році оголосив себе власником усіх космічних об'єктів Сонячної системи (окрім Землі та Сонця). Розділивши їх територію на певні ділянки з чіткими координатами і реєстраційним номером, Хоуп почав продавати інопланетну землю всім бажаним, тим самим реалізуючи своє «законне» право власності [2].

Цікавим фактом є те, що купівля таких ділянок користується певною популярністю. За даним офіційного сайту «Місячного Посольства», вже близько 6 мільйонів людей стали власниками «нерухомості» на Місяці та інших планетах. Серед них відомі політики, бізнесмени, актори, спортсмени і навіть колишні президенти США [3].

Найголовнішим у даній ситуації є її правове підґрунтя. Своє право власності Денніс Хоуп підтверджує власним тлумаченням вищезгаданого положення Договору про космос про заборону національного привласнення космічного простору та тіл. В його розумінні заборона на володіння зірками і планетами поширюється лише на держави і корпорації, а приватних осіб ці обмеження не стосуються. Також Хоуп, проаналізувавши законодавства багатьох країн, дійшов висновку, що ними дозволяється привласнення та використання приватними особами безхазяйних територій. А оскільки, на його думку, небесні тіла очевидно є безхазяйними, він цілком правомірно міг реалізувати таке право.

Крім того, Хоуп написав в ООН листа, в якому заявив про своє право власності на Місяць та планети Сонячної системи, а також попросив роз'яснити, чому людина не може цього зробити. Відповіді від міжнародної організації не надійшло. Тому, вважаючи свої дії законними, він зареєстрував в окружному суді Сан-Франциско свої права, отримавши при цьому в земельній службі Сан-Франциско Свідчення про право власності на Місяць та 52 небесних тіла Сонячної системи.

Треба зазначити, що Денніс не єдиний, хто мав намір стати «володарем Всесвіту». Наприклад, у 1937 році, громадянин США А. Д. Лінсдей заявив про свої права на «всі планети, острови в космосі та інші матерії», а у 1948 році Джеймс Манган з Чикаго оголосив себе Першим Представником Нації Зоряного Простору і вирі-

шив продавати «ділянки космосу» зацікавленим покупцям [4]. Тобто, розглядувана проблема має систематичний характер.

Отже, ми бачимо, що викладена вище проблема є досить актуальною внаслідок активного використання її існування для обґрунтування, фактично, неправомірної діяльності. Найкращим вирішенням, безумовно, буде створення нового міжнародно-правового акту, що повною мірою врегулює існуючі колізії. Але перед цим необхідно звернутися до вже існуючих положень та міжнародної правової практики.

Перш за все відповідь можна знайти, по іншому розтлумачивши принцип непривласнення Місяця та інших небесних тіл. Науковці розглядають положення статті II Договору про космос, в якому викладений принцип, у вузькому та широкому значенні. Підтримуючи вузьке тлумачення окремі юристи, як і Денніс Хоуп, вважають, що Договір забороняє тільки національне привласнення, а тому можливе індивідуальне привласнення чи придбання приватними об'єднаннями чи міжнародними організаціями. Інші ж дослідники, підтримуючи широке тлумачення, вказують, що термін «національне» включає як і державне, так і будь-яке інше привласнення, включаючи приватне, оскільки привласнюючи об'єкт, особа використовує національне законодавство (що, до речі, і зробив Денніс Хоуп) і поширює дію внутрішньодержавних правових норм на космічний простір та небесні тіла.

У доповнення до цього існує думка, що вузьке тлумачення протирічить положенню статті I Договору про космос, що закріплює принцип свободи дослідження та використання космічного простору. Стаття наголошує, що дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при вільному доступі у всі райони небесних тіл, а також є надбанням всього людства. Виходячи з цього, можна сказати, що будь-яке привласнення космічного простору та небесних тіл може перешкодити дослідженню космосу, унеможлививши доступ до нього і його використання іншими суб'єктами.

Також поширеною є думка, що космічний простір та небесні тіла є *res extra commercium* (речами, вилученими з обороту), що не підлягають привласненню. При цьому вони знаходяться у загальному користуванні, але не у спільній власності. Цивільне законодавство (і не тільки України) не відносить Місяць та інші небесні тіла до кола об'єктів цивільних прав. Таке віднесення взагалі знаходиться поза компетенцією національного законодавця [5]. Тому космічні тіла взагалі не можуть бути чияюсь власністю.

Крім того, існують й інші міжнародні договори в даній області. У 1979 році була підписана Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах. Частина 3 статті 11 цієї угоди закріплює положення про те, що поверхня або надра Місяця, а також ділянки його поверхні або надр або природні ресурси там, де вони знаходяться, не можуть бути власністю якоїсь держави, міжнародної міжурядової або неурядової організації, національної організації або неурядової установи або будь-якої фізичної особи.

Дане положення застосовуються також і до інших небесних тіл Сонячної системи [6]. Але проблема виникає в тому, що дану угоду ратифікувало менше 20 країн через її недосконалість та суперечливість у інших положеннях.

Отже, ми бачимо, що варіанти вирішення проблеми статусу Місяця та інших небесних тіл існують, але практичного їх використання не відбулося. Також я наполягаю на тому, що найкращим вирішенням буде створення нового міжнародно-правового акту, а не тлумачення вже існуючих.

Окрім того, необхідно сказати, що, як зазначалося на початку роботи, викладена вище проблема не може вважатися єдиною у сфері статусу космічних тіл. Ще однією прогалиною в міжнародному праві, а також видом неправомірного привласнення я вважаю надання найменування космічним об'єктам особами, які, фактично, не мають не це права. Найкращим прикладом цього можна вважати існування комерційних організацій, що за відповідну плату перейменовують зірки.

Така специфічна комерційна діяльність здійснюється в багатьох країнах світу. В Україні, наприклад, однією з найбільших й найдавніше створених подібних організацій є компанія «Назвати зірку».

Процес надання «імені» полягає у таких послідовних діях: бажуюча особа обирає «вільну» зірку з каталогу, обирає їй власне унікальне найменування, сплачує певну суму грошей, яка залежить від розміру обраної зірки; організація приймає гроші, реєструє нове «ім'я» у відповідному астрономічному каталозі і надсилає особі сертифікат, що посвідчує нову назву зірки.

Але сутність проблеми, пов'язаної з найменуванням зірок, полягає у тому, що, як і у випадку з «Місячним Посольством» та продажем земельних ділянок на Місяці, такі організації фактично продають своїм клієнтам сувенірну продукцію у вигляді сертифікатів та інших супроводжуючих товарів. Надані таким способом «імена» не мають і не можуть мати жодної юридичної сили, і офіційно така діяльність не визнається.

Треба сказати, що зірки дійсно мають власні офіційні найменування. Найяскравіші та найвідоміші з них мають назви арабського, грецького або латинського походження, але все ж переважна більшість зірок, так само, як і більшість інших космічних об'єктів, має тільки буквено-цифрові позначення [7]. І саме такі, «маловідомі» зірки вважаються «вільними» і пропонуються для перейменування. Після проведення оплати нове «ім'я» реєструється комерційними організаціями у власних або так званих «міжнародних» каталогах.

Офіційне найменування астрономічних тіл належить до компетенції Міжнародного астрономічного союзу – міжнародної організації, що об'єднує астрономічні спільноти всього світу. МАС визинаний в якості вищої міжнародної інстанції в рішенні питань, які потребують співпраці та стандартизації в космічній галузі. Саме органи МАС здійснюють діяльність по найменуванню зірок. Наприклад, організація має у своєму

складі Робочу групу з назв зірок, що проводить постійне вивчення культур світу на предмет унікальних зіркових найменувань і каталогізує їх. Внаслідок цього Робоча група може затвердити «нові» офіційні назви зірок [8].

Отже, ми бачимо, що офіційно визнаються тільки ті назви зірок, що надаються органами МАС, що задля цього проводять складну, професійну, змістовну роботу. Але специфіка даної проблеми полягає в тому, що не існує ніяких правових актів, що на достатньому рівні регулювали б питання найменування зірок. Тому, хоча і неофіційні назви зірок, які з'явилися внаслідок комерційних операцій, не визнаються, забороненими вони не є.

Крім того ця проблема стосується не тільки міжнародного, а й національного права держав. Наприклад, згадана раніше компанія «Назвати зірку» називає зірки через громадську організацію «Астрономічний союз», що зареєстрована в Міністерстві юстиції України [9]. Тобто складається ситуація, коли офіційно визнана державою організація здійснює діяльність, що офіційно не визнається в світі. Тому проблема найменування зірок виникла внаслідок взаємозв'язку прогалин міжнародного права і національних законодавств держав.

Вирішення цієї проблеми, на мою думку, полягає, знову ж таки, у її нормативному врегулюванні, як на міжнародному, так і на національному рівні, шляхом створення нового нормативно-правового акту.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши все вище сказане, можна зробити висновок, що проблема недосконалості правових положень у сфері використання космічного простору та небесних тіл, а також проблема дії принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл потребує вирішення у найефективніший за даних обставин спосіб – створенням міжнародного нормативно-правового акту, який чітко і повною мірою усуне виниклі прогалини, не допускаючи при цьому можливості неправильного тлумачення його положень. Також необхідно додати, що ігнорування даної проблеми світовим співтовариством і міжнародними організаціями, на мою думку, неприпустимо в епоху технологічного розвитку в космічній галузі. Сьогодні, використовуючи неоднозначність деяких положень міжнародного права і бездіяльність його суб'єктів, певні особи вчиняють, фактично, міжнародне правопорушення, присвоюючи собі права на надбання всього людства.

Відповідно до тих самих положень міжнародного права, держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими органами чи неурядовими юридичними особами. Така діяльність неурядових юридичних осіб повинна здійснюватися з дозволу і при постійному спостереженні відповідної держави [10]. Тому світове співтовариство повинно вчинити необхідні дії, доки не виникло ще більше проблем внаслідок їх бездіяльності.

Список літератури:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_480
2. Деннис Хоуп – миллионер, заработавший на продаже Луны [Електронний ресурс] // BusinessClass. – 2016. – Режим доступу: http://www.businessclass.md/финансы/Denisv_Houp_millioner_zarabotavshii_na_prodaje_Luni/.
3. WHO BUYS THIS? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.lunarembassy.com/who-buys/>.
4. Бурнаев С. С. Правовой режим Луны и иных небесных тел / С. С. Бурнаев, Н. А. Волкова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2016. – № 1. – С. 197–199.
5. Семеняка В. В. Міжнародно-правовий принцип непривласнення Місяця та інших небесних тіл: питання теорії та практики / В. В. Семеняка // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 336–340.
6. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_482
7. Naming Stars [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.iau.org/public/themes/naming_stars/.
8. Buying Stars and Star Names [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.iau.org/public/themes/buying_star_names/.
9. Что Вы покупаете [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.zvezda.ua/what/>.
10. Декларация правовых принципов деятельности держав з дослідження та використання космічного простору від 13.12.1963 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_a31

Точилів В.О.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРАВО СОБСТВЕННОСТИ НА КОСМИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация

В статье автор рассматривает теоретические и практические аспекты права собственности на космические объекты. Освещает проблему практического действия международно-правового принципа не присвоения Луны и других небесных тел. Автор анализирует положения международно-правовых норм, касающихся данного вопроса и определяет причины возникновения этой проблемы. Рассматривает конкретные примеры пробелов в международном праве. Предлагает определенные пути их устранения.

Ключевые слова: космические объекты, не присвоение Луны и других небесных тел, свобода исследования и использования космического пространства, Договор о космосе, «Лунное Посольство», Деннис Хоуп, наименование звезд, Международный астрономический союз.

Tochilov V.O.

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
The Yaroslav Mudryi National Law University

RIGHTS OF OWNERSHIP ON SPACE OBJECTS: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Summary

In the article the author examines the theoretical and practical aspects of ownership of space objects. Highlights the problem of practical action of the international legal principle of non-appropriation of the Moon and other celestial bodies. The author analyzes the provisions of the international legal norms concerning this issue and determines the reasons for the occurrence of this problem. Examines concrete examples of gaps in international law. Offers some ways to eliminate them.

Keywords: space objects, non-appropriation of the Moon and other celestial bodies, freedom of research and use of outer space, space agreement, «Moon Embassy», Dennis Hope, names of stars, International Astronomical Union.